

Obsah

- Předmluva 13
- Poznámka editorky 15
- První přednáška – **Vzdělávání jako pomoc životu** 21
- Londýn je po druhé světové válce prvním místem, kde dr. Montessori nabízí ucelený výcvikový kurz. Hrůzy a strasti války jsou dosud velmi čerstvé a Maria Montessori tvrdí, důrazněji než kdy dřív, že lidstvo se musí k dětem obrátit pro pomoc, chce-li změnit svět. Musíme přeměrovat sebe a svá srdce. Plán vzdělávání může pomoci při rozvoji velikosti člověka.
- Druhá přednáška – **Vědecká pedagogika** 29
- Maria Montessori mluví o tom, jak uplatnit vědu za účelem transformace, obohacení a rozvíjení osobnosti. Objev senzitivních období. Pedagog by se měl nechat vést tím, co mu vyjevuje dítě, jeho skrytými energiemi.
- Třetí přednáška – **Vzdělávání založené na psychologii** 35
- Význam objevu projevů duševního života u malých dětí. Ukazují, že mysl se vyvíjí prostřednictvím pohybu rukou. Senzitivní období v duševním životě člověka. Nejdůležitějším obdobím je začátek života. Studium dítěte je důležité, máme-li napomoci zrání lidstva.
- Čtvrtá přednáška – **Plány vývoje** 45
- Plány vývoje: 0–6, 6–12, 12–18 let. Život roste podle přírodních zákonů. Charakteristiky jednotlivých období vývoje ukazují, že pokrok není lineární. Jednou z mylných premis tradičního vzdělávání je, že nebere do úvahy energii přírody.
- Pátá přednáška – **Dědičnost a tvoření** 53
- Nejdůležitějším obdobím lidského života jsou první dva roky, kdy jde spíš o stvoření psychiky než o růst. Zvířata jsou omezena na své

dědičné rysy; člověk dokáže dělat všechno. Dítě absorbuje prostředí, je schopné budovat mysl člověka. Je ploditelem. Funkce smyslů čichu, chuti a dotyku.

Šestá přednáška – Psychologie nevědomí 61

Popis tělesných proporcí miminka a význam lidského mozku. Maria Montessori upozorňuje na sílu zraku miminka ve spojení s utvářením vědomí. Dítě prochází postupnými kroky od nevědomí k podvědomí a pak postupným vývojem k jasnému vědomí. Dítě musí být součástí veškerého prostředí a slyšet jazyk, co nejčastěji je to možné.

Sedmá přednáška – Vzdělávání od narození 71

Vědomí se buduje v jednotlivci. Aby se mohl vyvinout jazyk, je nezbytný nenarušený sluch. Malé dítě je hluboce zasaženo zvukem lidského hlasu. I když velmi malé dítě „nemá“ jazyk, jeho citlivost tu je; jazyk je absorbován z prostředí a bez učitele. Dítě má ve svém nevědomí sílu, jež se liší od té, kterou máme jako vědomí lidé. Absorbující mysl dítěte potřebuje život a prostředí.

Osmá přednáška – Vývoj jazyka 81

Mluvený a slyšený jazyk jsou dvě různé strany vývoje; slyšený jazyk je první, který se má rozvinout. Rozlišujeme mezi skrytou a složitou přípravou jazyka (podvědomí) a vnějším vyjádřením (vědomí). Jazyk se nevyvíjí postupně, ale ve skocích. Po roce „studia“ a úsilí dítě pronese první záměrné slovo, které je následováno porozuměním různým typům slov.

Devátá přednáška – V harmonii s přírodou 91

Po dvou letech je uspokojen určitý druh vnitřního zájmu o jazyk a hlavní zájem dítěte se posouvá k prostředí. V tomto stadiu potřebuje dítě pomoc v prostředí a povzbuzení.

Desátá přednáška – Odemykání inteligence 97

Popis smyslových pomůcek, které pomáhají dítěti získat jasné dojmy z prostředí. S pomocí představení protikladů a odstupňování je

zdokonalováno pozorování a inteligence, tj. při měření gradace se zlepšuje jasnost vjemů. Izolace smyslů.

Jedenáctá přednáška – **Sociální vývoj a adaptace** 111

Intelektové vzdělávání se zabývá vývojem intelektu. Mravní a sociální výchova se zabývají aktivním životem společnosti. Dítě musí být připravováno na společenský život v prostředí od narození. Adaptace a chování. Zvířata mají dědičnou sílu se adaptovat; člověk musí adaptaci budovat sám. Tělo zvířete je nástrojem jeho duševních funkcí. Funkce je stvořena jako první; tělo této funkci slouží. Během prvních dvou let musí dítě vybudovat adaptaci na svou skupinu.

Dvanáctá přednáška – **Člověk a nadpříroda** 119

Člověk ve vztahu k prostředí a jeho adaptace na něj. Kosmické úkoly. Adaptace na prostředí je první nutností. Každé zvíře je činitelem, který pracuje na harmonickém vztahu všech věcí v prostředí. Živé bytosti nepracují jen pro sebe. V přírodě je řád, kde je vše provázané. Dvě strany života: jedna vědomá, druhá nevědomá. Totéž platí pro lidský druh. Člověk připravuje svou adaptaci na prostředí a musí prostředí měnit zejména prací svých rukou.

Třináctá přednáška – **Studium člověka** 127

Člověku můžeme pomoci, jen pokud pomůžeme dítěti lépe se adaptovat na budoucí civilizaci. Pro pomoc člověku, aby vytvořil společnost, jsou nezbytné určité instinkty, jako je primitivní instinkt se hýbat, ale také tendence zůstat na jednom místě. Další aspekty zahrnují jazyk a práci rukou, radost a cit pro hudbu, náboženství, lásku k zemi a mravní kodex. Skupina tvoří zvláštní charakter. Adaptace probíhá nejen v geografické, ale také v duševní rovině. Musíme se na děti dívat jako na prostředky, které přispějí ke změně lidstva.

Čtrnáctá přednáška – **Psychologie novorozence** 137

Aktivita dítěte buduje mysl člověka. Dítě je duchovní embryo. Novorozenež musí vynaložit velké úsilí, aby se přizpůsobilo vnějšímu světu. Vzdělávání od narození vyžaduje jak tělesnou, tak duševní „hygienu“.

Je úkolem člověka povznést vše, co je v přírodě, na vyšší úroveň. Montessori vyvrací tvrzení psychoanalytiků, že příčinou určitých abnormalit je děsivý zážitek narození (tj. „porodní trauma“). Normální děti přecházejí od jedné nezávislosti k další. Nezávislost náleží k růstu. Nejprve vidíme tělesné výdobytky: zuby, chůzi, jazyk.

Patnáctá přednáška – **Dotyk** 145

Musíme dětem poskytovat duchovní stejně jako tělesnou péči. Spontánní citová péče napomáhá vývoji dítěte. Malé děti nepotřebují pouze tělesnou potravu, ale také mentální potravu.

Šestnáctá přednáška – **Spontánní činnost** 153

Malé děti mohou být velmi pokročilé. S více či méně kultivovanými rukama dobývají nezávislost. Rády nosí těžké předměty a dělají těžké věci – vnitřní síla je poháněná k maximálnímu úsilí. Děti mají tendenci napodobovat (adaptovat se na tento svět), ale nejprve je nutná příprava. Existuje cyklus činnosti, který vede ke koordinovanému pohybu. Dítě závisí na tom, aby ho svět přijal, aby mu dal, co potřebuje, aby bylo šťastné a mělo dobrý charakter; potřebuje správné prostředí a správnou duševní péči.

Sedmnáctá přednáška – **Energie tvoření** 161

Přirozené nutkání života pohání tělo dítěte, které je na začátku pasivní, aby začalo být aktivní. Nejprve dítě pohybuje hlavou, pak rameny, poté rukama. Musí v danou chvíli udělat, kolik je toho schopné, a my ho musíme inteligentně povzbuzovat. Musíme rozlišovat mezi vůlí vědomé osobnosti a vůlí přírody, která přichází před rozvojem vědomé vůle. Mozeček je orgán rovnováhy. Orgány aktivity napomáhají intelektu. Člověk musí pracovat, aby se vyvíjel. Musíme dát dítěti správné podmínky a pak ho povzbudit a pomoci mu, je-li třeba.

Osmnáctá přednáška – **Vzdělávání k nezávislosti** 169

Po období velké aktivity přichází období odpočinku. Během první poloviny druhého roku života se dítě mnoha cykly činnosti připravuje

na další pohyb. Dítě rádo chodí; dospělý musí jít s ním, a ne naopak. Nechejte dítě chodit a všimněte si, jak chodí: zkoumá prostředí.

Devatenáctá přednáška – **Nejdůležitější věk** 177

Funkce se vyvíjejí normálně prostřednictvím aktivity v prostředí. Při nedostatku tělesné či duševní potavy se objeví potlačení. Můžeme si představit dítě jako siluetu s obrysem budoucího člověka kolem ní. Odchylky jsou výsledkem šoku a zranění. Jediným lékem je poskytnout uspořádanou aktivitu a zkušenost s prostředím. Chyby raných let lze napravit v období od tří do šesti let.

Dvacátá přednáška – **Řešení sociálního problému** 187

V období 0–3 let dítě utváří člověka, pak se vydává do světa a na své rané roky zapomene. Ve třech letech děti potřebují společnost ostatních dětí. V tomto věku děti napodobují starší děti. Od tří do šesti let se vady ustalují. Každý výtvarný výdobytek se rozvíjí a zdokonaluje, např. vstřebání jazyka. Učitelé musí věnovat pozornost opravování jazyka. Porozumění není abstraktní myšlenka; musí se vyvíjet v obdobích formování člověka. Porozumění, bratrství atd. přichází k dětem ve věku 0–3 let a ve věku 3–6 let se ustaluje.

Jednadvacátá přednáška – **Práce a hra** 195

Obecně se má za to, že děti ve věku 3–6 let si hrají a budují svůj charakter prostřednictvím hry. U chudých lidí (kteří si nemohou hračky dovolit) vidíme skutečné charakteristiky tohoto formativního období: malé děti mají sklony při hře pracovat, napodobovat jednání dospělých. Abychom mohli utvářet a udržovat svou inteligenci, musíme používat ruce. Bylo odhaleno něco nového: děti pracují zcela vážně a jsou schopné značného soustředění. Vede k tomu pouze činnost (rukama) vedená inteligencí. Děti musí rozvíjet přesnost při práci v prostředí. Musíme dát dítěti prostředky ke sjednocení jeho osobnosti.

Dvaadvacátá přednáška – **Pohyb a charakter** 203

Tělo je jako velmi složitý stroj. Mysl člověka musí být schopna přimět tento stroj pracovat podle podmínek, v nichž se ocitl. Podstatou je

inteligentní pohyb. Existuje vztah mezi vůlí a svaly. Dítě, které jedná svobodně, mění svůj charakter. Účelný a inteligentní pohyb je správný způsob rozvoje. O tělocviku. Cvičení praktického života jsou přirozená cvičení. Všechna takto přirozená práce rozvíjí charakter. Nejprve potřebujeme zájem.

Třiadvacátá přednáška – **Ruce** 211

Všechn život je pohyb. Stvoření světa je souladem všech těchto účelných pohybů. Když mluvíme o chování, jak lidí, tak zvířat, odkazujeme na jejich účelné pohyby. Pohyb a použití rukou pomáhají rozvoji smyslů. Ruce jsou orgány vnitřního života. Během nevědomého života velí příroda. Od tří do šesti let je dítě vědomé; musí se utvářet volným úsilím. Musíme pochopit tyto dva druhy vývoje.

Čtyřiadvacátá přednáška – **Budování představivosti** 219

Existují různá stadia budování inteligence v různém věku. Inteligence zvířat se skládá ze schopnosti rozpoznávat věci. Inteligencí člověka je představivost, skutečná forma jeho inteligence. Člověk je schopen představovat si věci, které nejsou přítomné, a utvářet je. Nevědomá aktivita je spojena s budováním inteligence. Představivost přetrvává po celý život.

Pětadvacátá přednáška – **Rozšiřující vzdělávání** 229

Znalosti dítěte jsou spojené s přítomností. Malé dítě má absorbující mysl, která se stává stále více vědomou. Absorbující mysl malého dítěte je schopna vstřebat všechno v nejširším smyslu. Příroda obdařila malé děti touto skrytou a univerzální silou. Rozdíly mezi lidmi tu nejsou od počátku života, ale přicházejí s příležitostmi, které mají později. Pokrok přichází s objevováním, s budováním představ. Od počátku života musíme dát dítěti vizi a příležitosti být aktivní.

Šestadvacátá přednáška – **Pravda a pohádky** 237

Děti jsou schopné vstřebat spoustu znalostí z prostředí, ale pouze prostřednictvím vlastní činnosti. Malé děti začínají pracovat rukama a velmi je zajímají věci z vnějšího světa. Děti jsou také schopné se učit

z příběhů, které jim vypráví dospělý. Můžeme jim dát příběhy, které jsou jako pohádky, a poznání skryté v příbězích. Například dějiny mohou být cvičením v budování představivosti. Nesmíme si myslet, že představivost funguje pouze v pohádkách. Poznání je třeba vstřebávat s představivostí, a ne cestou memorování. Reforma nesmí být reformou osnov, ale hlubokou psychologickou reformou.

Sedmadvacátá přednáška – **Abstrakce** 245

Mysl není pouze receptivní, ale průběžně aktivní a konstruktivní. Mentální vývoj je přirozený proces růstu. Nemůžeme si představit něco naprosto nového; musíme být schopni vzít si z prostředí množství představ. Prostředí hraje roli ve vztahu k mysli. Představy v mysli vedou k abstrakcím (generalizacím). Určité pomůcky představují takzvané „zhmotnělé abstrakce“. Smyslové pomůcky poskytujeme jako pomoc vývoji a řádu mysli. Inteligence je schopnost rozlišovat. Svou mysl utváříme prostřednictvím abstrakcí, symbolů a syntézy.

Osmadvacátá přednáška – **Náboženská výchova** 251

Výuka náboženství musí být založena na dětské psychologii. Jazyk a náboženství jsou dva rysy každé lidské skupiny. Nesmíme náboženství dětem dávat; místo toho musíme sledovat jeho vývoj (prostřednictvím vlivu prostředí). Od narození do šesti let musí děti dostávat náboženskou potravu (vstřebáváním). Pro děti není nic příliš posvátného. Vstřebávají náboženství stejně, jako vstřebávají jazyk. Rozdíl mezi třemi stadii vývoje duše.

Devěadvacátá přednáška – **Mravní výchova** 263

Morálka je kodex s původem v sociálním vztahu s druhými lidmi. Nemůžeme mít jeden program mravní výchovy, protože to, co je nutné, se bude úzce vztahovat k určitému plánu vývoje. „Obtížné děti“ do sedmi let věku? Příčina nutně leží v absenci nějakého prvku, který je pro život zásadní. Musíme uvážit, že z pohledu rodičů je období 7–12 let šťastným obdobím. Děti se v tomto věku zajímají o otázky dobra a zla. S dospíváním přichází mnoho problémů vyžadujících důkladné studium.

Třicátá přednáška – Normalizace 269

Dospělí se musí přizpůsobit potřebám doby. Mravní výchova souvisí s duševním životem a společností. Výuka morálky je nepřímá. Dospělý, dítě a prostředí tvoří trojici. Příroda brání tělesný vývoj. Duševní vývoj nemá tak silnou obranu. Příroda poskytuje určitou pomoc, např. mateřskou lásku. V prostředí je mnoho překážek, které způsobují odchylky. Potlačení je výsledkem mentálního vyhladovění a nedostatku aktivity. Normalizace vede ke sjednocení všech energií a může se tak zrodit nový člověk.

Jednatřicátá přednáška – Proměněné děti 275

Různé formy „zlobení“ zmizí se soustředěním. Soustředění propojuje cvičení s něčím uvnitř dítěte. Normalita vzniká prostřednictvím jevu soustředění. Obě věci je potřeba brát v úvahu, má-li se napomoci vnitřní rekonstrukci: Čeho se touto rekonstrukcí snažíme dosáhnout? Jak můžeme napomoci vývoji po této rekonstrukci?

Dvaatřicátá přednáška – Nová učitelka 283

Musíme si cvičit oči v pozorování jevu soustředění. Varujeme před vyrušováním soustředěného dítěte. Když je dítě normalizováno, je potřeba nového typu učitelky, která může normalitě napomoci. Učitelka musí být důstojná a atraktivní.

Třiatřicátá přednáška – Soudržná společnost 291

Po jevu soustředění se děti skutečně stávají novými dětmi. Soustředění nejen léčí vady, ale osvobozuje novou silou, která ústí v mnoho činností a nové postoje. Okolo sedmi let věku začíná jiné společenské uspořádání: snadná adaptace na sociální prostředí. Škola je společnost a tříleté děti tvoří soudržnou skupinu. Když má dítě v tomto věku svobodu se vyvíjet, budou výsledky patrné v dospělosti.

Doslov 299